

Fotografije u zbirci Hrvatskoga muzeja medicine i farmacije kao odraz ideologije Andrije Štampara

Silvija Brkić Midžić

Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU, Zagreb

hmmf@hazu.hr

SAŽETAK: U radu se prezentira fotografska građa iz fundusa Hrvatskoga muzeja medicine i farmacije Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, koji je osnovan rješenjem Ministarstva kulture Republike Hrvatske od 7. srpnja 2014., a počeo je s radom u ožujku 2015. godine. Hrvatski muzej medicine i farmacije zamišljen je kao ustanova u kojoj bi se javnost kontinuirano upoznivala s razvojem medicinskih znanosti, otkrićima iz toga područja i njihovom primjenom, na osnovi materijalne i nematerijalne baštine. Inicijalnu jezgru fundusa Muzeja čini Zbirka za povijest medicine i farmacije preuzeta od Odsjeka za povijest medicinskih znanosti, koja se kontinuirano obogaćuje novim donacijama. Danas muzejski fondus obuhvaća raznovrsnu građu medicinske i farmaceutske baštine, ukupno više od 6000 predmeta, koji su razvrstani u 15 zbirki. Radom se žele predstaviti tematske cjeline unutar Zbirke fotografija Hrvatskoga muzeja medicine i farmacije Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti koje su po sadržaju i namjeni odraz Štamparove ideologije. Odabrani uzorak čine ostavštine hrvatskih liječnika Luje Thallera (1891–1949) i Vladimira Čepulića (1891–1964), nekadašnjega Muzeja za povijest zdravstva u Hrvatskoj osnovanoga pri Hrvatskom liječničkom zboru u Zagrebu i Kluba narodnoga zdravlja. Ova građa predstavlja materijalno svjedočanstvo o javnozdravstvenim projektima, socijalnomedicinskim istraživanjima, terenskom radu i zdravstvenom prosvječivanju u Hrvatskoj u doba djelovanja Andrije Štampara i nekoliko desetljeća kasnije. Svojim sadržajem zbirka pridonosi čuvanju memorije o specifičnom socijalnomedicinskom modelu razvoja hrvatskoga zdravstva te čini potentno polazište u daljnjim interpretacijama i prezentacijama Štamparova djela.

Cljučne riječi: Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU; fotografske zbirke; ideologija Andrije Štampara; javno zdravstvo; Klub narodnoga zdravlja; Lujo Thaller; Vladimir Čepulić

 <https://orcid.org/0000-0002-0096-5510> [Silvija Brkić Midžić]

 <https://ror.org/03d04qg82> [Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti]

1. Potreba muzejske prezentacije djela Andrije Štampara

Za razliku od većine europskih zemalja, Hrvatska još nema muzej otvoren za javnost koji bi dinamičnom izložbenom, promidžbenom i pedagoškom aktivnošću prikazivao razvoj i dosege svih područja hrvatske medicine kroz povijest. Medicinske zbirke i ostavštine vezane uz istaknute medicinske osobnosti koje se nalaze u pojedinim zavodima nedostupne su široj javnosti. To je bio razlog za pokretanje inicijative za osnivanje Hrvatskog muzeja medicine i farmacije pri Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu (dalje HAZU), gdje je u Odsjeku za povijest medicinskih znanosti već više od pola stoljeća bila pohranjena Zbirka za povijest medicine i farmacije. Nastala je objedinjavanjem građe dviju zbirki: Zbirke za povijest farmacije, koja se počela formirati 1937. godine i koja je prerasla u Zbirku Instituta za povijest farmacije, te zbirke Muzeja za povijest zdravstva u Hrvatskoj, otvorenoga 1944. pri Zboru liječnika Hrvatske. Građa obaju muzeja prešla je 1960-ih u vlasništvo Odsjeka za povijest medicinskih znanosti HAZU, gdje se čuvala do osnutka Muzeja 2014. godine.¹ Inicijalnu jezgru fundusa Muzeja čini Zbirka za povijest medicine i farmacije preuzeta od Odsjeka za povijest medicinskih znanosti, koja se kontinuirano obogaćuje novim donacijama. Danas muzejski fundus obuhvaća raznovrsnu građu medicinske i farmaceutske baštine, ukupno više od 6000 predmeta koji su razvrstani u 15 zbirki. Hrvatski muzej medicine i farmacije zamišljen je kao ustanova u kojoj bi se kontinuirano upoznavala javnost s razvojem medicinskih znanosti, otkrićima iz toga područja i njihovom primjenom, na osnovi materijalne i nematerijalne baštine. Za realizaciju projekta nužna je suradnja s jedinstvenom ustanovom koja se bavi istraživanjima povijesti biomedicinskih znanosti u Hrvatskoj, Odsjekom za povijest medicinskih znanosti Zavoda za povijest i filozofiju znanosti HAZU, koja se od samih početaka rada Muzeja kontinuirano i ostvaruje. Takvo utemeljenje muzejskoga profila pruža mogućnost znanstveno utemeljene prezentacije i studentske komparacije dosega hrvatske medicine s dosezima medicinskih znanosti srodnih zemalja te uključivanje Hrvatske u svjetsku mapu muzeja medicine i farmacije.

Stalni postav Hrvatskoga muzeja medicine i farmacije istaknut će, među ostalim, ulogu i djelo Andrije Štampara (1888–1958), međutim, s obzirom na njegovu važnost i opseg djelovanja, zbog prostornoga ograničenja neće biti moguće predstavljanje cjelokupne Štamparove baštine. Budući da će pregled povijesti medicine u stal-

¹ Muzej je osnovan rješenjem Ministarstva kulture Republike Hrvatske od 7. VII. 2014, a počeo je s radom u ožujku 2015. godine. Glavni strateški cilj Hrvatskoga muzeja medicine i farmacije koji se planira ostvariti do 2027. godine jest otvaranje Muzeja za javnost. Stella Fatović-Ferenčić, »Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU – od zbirke do muzeja u osnivanju«, *Vijesti muzealaca i konzervatora*, 2014, str. 38–40; Silvija Brkić Midžić, »A new museum within the Croatian Academy of Sciences and Arts and the first of its kind in Croatia: the Croatian Museum of Medicine and Pharmacy«, *Acta Medico-historica Adriatica*, 14, 2, 2016, str. 201–210; <https://www.info.hazu.hr/jedinice/hrvatski-muzej-medicine-i-farmacije/> (pristupljeno 8. IX. 2023).

nom postavu Muzeja završiti s 1917. godinom, djelo Andrije Štampara bit će samo sažeto naznačeno unutar uvodne vremenske lente i na povremenim izložbama. Kako bi se cjelokupno djelo ovoga velikana hrvatske medicine predstavilo javnosti na prikladan i sveobuhvatan način, potrebno je osnovati memorijalni muzej Andrije Štampara.²

Cilj je ovoga rada predstaviti tematske cjeline unutar Zbirke fotografija Hrvatskoga muzeja medicine i farmacije Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti koje su po sadržaju i namjeni odraz Štamparove ideologije. Ta fotografska građa potječe iz ostavština Luje Thallera, Vladimira Čepulića, Muzeja za povijest zdravstva u Hrvatskoj³ i Kluba narodnoga zdravlja.

2. Štamparova vizija javnoga zdravstva, njezini odjeci i realizacija na području Hrvatske

Štamparova ideologija obilježena je snažnom promjenom fokusa s bolesti na binarni sustav bolest/zdravlje, s naglaskom na zdravlje. Pod njegovim vodstvom započinje organizirana preventivna medicina i razvija se javnozdravstveni sustav vođen načelom *Zdravlje za sve*.⁴ Liječnici postaju i učitelji naroda, a prije svega moraju biti socijalni radnici. Društvene okolnosti, primjerice siromaštvo, Štampar rabi kao okvir i ishodište socijalnih bolesti. U okviru ankete o tuberkulozi koja je provedena 1919. Andrija Štampar prikazuje Osnovu Zakona o suzbijanju tuberkuloze, istodobno naglašavajući da »ni najbolji zakon ne koristi ništa, dok je prosvjeta naroda, naročito higijenska na tako niskom nivou kao danas, dok liječnici nijesu spremjeni za takav rad i dok njihova ideologija nije promijenjena«.⁵

Sredinom 1920-ih pokrenut je ogledni javnozdravstveni projekt u turopoljskom selu Mraclinu. Zahvaljujući Rockefellerovoj fondaciji iz Sjedinjenih Američkih

² Stella Fatović-Ferenčić, Silvija Brkić Midžić, »Andrija Štampar kao institucija javne memorije i počeci muzealizacije medicine u Hrvatskoj«, *Studia lexicographica*, 10, 1, 2016, str. 65–78.

³ Digitalizirana fotografska građa iz ostavštine Muzeja za povijest zdravstva u Hrvatskoj predstavljena je na internetskom portalu DiZbi HAZU, <https://dizbi.hazu.hr/a/?pc=i&id=2594121> (pristupljeno 18. IX. 2023).

⁴ Stella Fatović-Ferenčić, »Society as an Organism: Metaphor as Departure Point of Andrija Štampar's Health Ideology«, *Croatian Medical Journal*, 49(6), str. 711; Željko Dugac i dr., »The care for health cannot be limited to one country or one town only, it must extend to the entire world: the role of Andrija Štampar in the building of the World Health Organization«, *Croatian Medical Journal*, 49, 6, 2008, str. 697; Stella Fatović-Ferenčić, Martin Kuhar, »Imagine all the people: Andrija Štampar's ideology in the context of contemporary public health initiatives«, *Acta Medico-historica Adriatica*, 17, 2, 2019, str. 271.

⁵ Andrija Štampar, »Zadaće zakonodavnih i upravnih oblasti u suzbijanju tuberkuloze«, *Liječnički vjesnik*, 42, 3/4, 1920, str. 115.

Država i Andriji Štamparu koji je osmislio projekt, Mraclin je dobio društveni dom, zdravstvenu stanicu, higijenske bunare, crpke s čistom i pitkom vodom, uređenje nogostupa, uređenje gnojnica i zahoda i drugo. Ove su akcije vodili stručnjaci Higijenskoga zavoda i Škole narodnoga zdravlja u Zagrebu. U razdoblju od sredine 1920-ih te 1930-ih selo je doživjelo potpunu preobrazbu. Izgrađeno je oko 2,5 km betonskih nogostupa i otprilike isto toliko betonskih kanala za odvod oborinske vode, izravnate su krivudave ulice, proširene ceste, izgrađeni su javni zatvoreni zdenci s crpkom na ručni pogon (Slika 1), kućni zahodi, gnojnice, nove i asanirane kuće i staje, betonska perila za rublje (Slika 2), ukupno oko 270 objekata.

Slika 1. Carnell pumpa u Mraclinu, oko 1930., Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU, inv. br. HMMF-4998 (nepoznati fotograf; za izlaganje u Muzeju za povijest zdravstva u Hrvatskoj priredio Vladimir Čepulić, 1944)

Slika 2. Seosko perilo (Mraclin), oko 1930., Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU, inv. br. HMMF-4995 (nepoznati fotograf; za izlaganje u Muzeju za povijest zdravstva u Hrvatskoj priredio Vladimir Čepulić, 1944)

Usred sela, na mjestu zatrpane bare, podignuta je zgrada Zdravstvene stanice s ambulantom i javnim kupalištem (Slika 3). Uspjeh je zabilježen vrlo brzo, što se očitovalo u novom izgledu sela, nestanku endemskih crijevnih zaraza, poboljšanju higijenskih prilika i gospodarskom uzletu sela. Preobrazba se dogodila i u svijesti mještana zbog promijenjenoga, znatno poboljšanoga pogleda na život, kulturu življenja i stanovanja, obrazovanje i odnos prema ljudima. Medicinski, građevinski, poljoprivredni i kulturni programi koji su se primjenjivali tijekom asanacije sela imali su dalekosežne pozitivne učinke u Mraclinu.⁶ Projekt asanacije Mraclina dokumentiran je nizom fotografija koje su bile izložene u Muzeju za povijest zdravstva u Hrvatskoj, a sada se nalaze u zbirci Hrvatskog muzeja medicine i farmacije.

⁶ Željko Cvetnić, Željko Dugac, »Selo Mraclin i Andrija Štampar – susret lokalnog i globalnog«, u: *Simpozij Selo Mraclin i Andrija Štampar – susret lokalnog i globalnog. Mraclin, 20. rujna 2018.*, Velika Gorica–Zagreb, Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad HAZU, Škola narodnog zdravlja »Andrija Štampar« Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2018, str. 26–27.

Slika 3. Zdravstvena stanica (Mraclin), oko 1930., Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU, inv. br. HMMF-4993 (nepoznati fotograf; za izlaganje u Muzeju za povijest zdravstva u Hrvatskoj priredio Vladimir Čepulić, 1944)

Štamparova strategija javnoga zdravstva uvelike je pridonijela uvođenju socijalno-medicinskoga pristupa u organizaciju zdravstvene zaštite. Od liječnika se očekivalo da djeluju i preko dispanzerske službe kako bi bili u bližem i temeljitijem kontaktu s pacijentima. Pozornost se skreće s individualnoga na društveni organizam, a dispanzerski i terenski rad to i omogućuje. Vladimir Čepulić tako primjerice ističe: »Anti-tuberkulozna organizacija vidi ideal svojih nastojanja ne samo u antibacilarnoj već i u socijalnoj profilaksi, tj. u takovoj socijalnoj sredini, gdje je zdrav čovjek socijalno zaštićen, a ne u takovim okolnostima, gdje se tuberkulozni bolesnik i njegova okolina socijalno zaštićuje, zbrinjuje i spašava tek onda, kad je bolest narušila ili neposredna opasnost već ozbiljno ugrozila ljudsko zdravlje.«⁷ Vođeni socijalnomedicinskim idejama, liječnici Lujo Thaller i Vladimir Čepulić dokumentiraju loše stambene uvjete siromašnoga stanovništva Zagreba 1920-ih. Dio dokumentacije tih njihovih nastojanja sačuvan je u Zbirci fotografija Hrvatskoga muzeja medicine i farmacije.

⁷ Vladimir Čepulić, »Socijalno-epidemiološki problemi kod suzbijanja tuberkuloze«, *Liječnički vjesnik*, 61, 1, 1939, str. 36.

3. Ostavština Luje Thallera

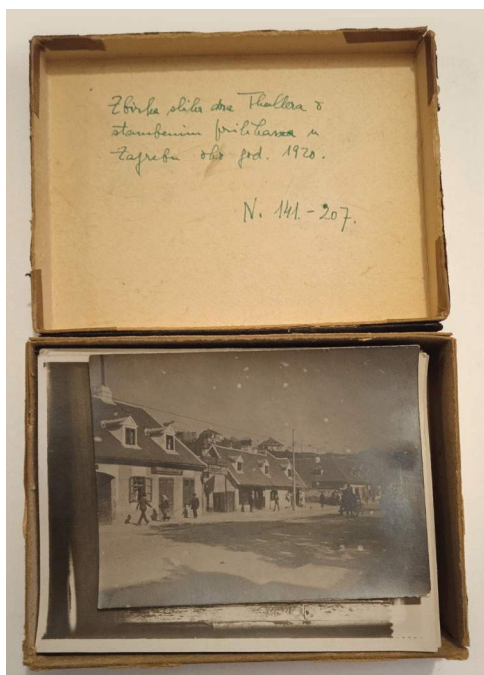
Lujo Thaller (Osijek, 1891 – Zagreb, 1949) završio je studij medicine u Beču 1914., a liječničku je karijeru započeo na mjestu pomoćnoga liječnika u Bolnici milosrdnih sestara u Zagrebu. Posebice je bio djelatan u borbi protiv alkoholizma. Prve stručne i znanstvene priloge počeo je objavljivati u *Liječničkom vjesniku* 1915., a Zboru je službeno pristupio u siječnju 1916. godine. Aktivno je sudjelovao u raspravama o osnutku medicinskoga fakulteta u Zagrebu. Na početku liječničke karijere Thaller se zanimao za ftizeologiju, infektologiju i kardiologiju. Kad je u travnju 1920. u Bolnici milosrdnih sestara u Zagrebu otvoren Ambulatorij za bolesne na plućima, u njemu je ordinirao kao pomoćni liječnik, a već u svibnju 1920. postao je prvim šefom odjela za tuberkulozu u Zagrebu. Godine 1922. postavljen je za šefa Odjela za unutarnje bolesti u istoj bolnici. U Školi za sestre pomoćnice utemeljenoj početkom 1921. godine predavao je niz predmeta. Zanimao se i za šira socijalno-medicinska pitanja, zdravstveno osiguranje, medicinsku terminologiju i medicinsku edukaciju. U velikom priporu koji je nastao unutar Zbora liječnika o pitanju socijalizacije medicine bio je uz Andriju Štampara, s kojim se upoznao još u doba studija u Beču. Začetnik je hrvatske medicinske historiografije i prvi predavač povijesti medicine kao nastavnog predmeta na Medicinskom fakultetu u Zagrebu (1927–39). Od osnutka Sekcije za povijest medicine Zbora liječnika 1936. bio je njezin predsjednik.⁸ Nakon otvorenja Muzeja za povijest zdravstva u Hrvatskoj pri Hrvatskome liječničkom zboru 1944. Thaller je imenovan njegovim upraviteljem te je koristio muzejsku stalnu izložbu u nastavi iz povijesti medicine, koja je 1948. ponovno uvedena kao obvezni kolegij.⁹ Kao gradski vijećnik u Zagrebu zauzimao se za rješavanje komunalnih i higijenskih problema grada.¹⁰

U zbirci Hrvatskoga muzeja medicine i farmacije čuva se kutija s rukopisnom legendom *Zbirka slika dra Thallera o stambenim prilikama u Zagrebu oko god. 1920.* koja sadržava 58 crno-bijelih fotografija maloga formata (Slika 4). Možemo pretpostaviti da je Thaller koristio te fotografije kao zorno svjedočanstvo o lošim stambenim uvjetima siromašnoga stanovništva Zagreba, kako bi argumentirao svoje aktivnosti usmjerene na rješavanje komunalno-higijenskih problema (Slika 5).

⁸ Biserka Belicza, »Lujo Ljudevit pl. Thaller (1891–1949) utemeljitelj i promotor povijesti medicine kao akademske discipline u Hrvatskoj«, *Medicus*, 7, 1998, str. 277; Stella Fatović-Ferenčić, »Liječnički vjesnik u povijesti medicine i povijest medicine u Liječničkome vjesniku: povodom 125. obljetnice objeltnice izlaza Liječničkog vjesnika«, *Liječnički vjesnik*, 124, 5, 2002, str. 166.

⁹ Stella Fatović-Ferenčić, Silvija Brkić Midžić, »Podrijetlo Zbirke narodne medicine Hrvatskoga muzeja medicine i farmacije HAZU«, u: *Narodna medicina: izvori i istraživanja*, Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2017, str. 227.

¹⁰ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=61110> (pristupljeno 18. IX. 2023).

Slika 4. Zbirka slika dr. Luje Thaller o stambenim prilikama u Zagrebu, oko 1920., 58 crno-bijelih fotografija, Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU, inv. br. HMMF-5683 (nepoznati fotograf)

Slika 5. Stambene prilike u Zagrebu oko 1920., iz zbirke dr. Luje Thaller, Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU, inv. br. HMMF-5683/22 (nepoznati fotograf)

4. Vladimir Čepulić u borbi protiv tuberkuloze i njegova zbirka fotografija

Vladimir Čepulić (Novi Vinodolski, 1891 – Zagreb, 1964) studirao je medicinu u Innsbrucku, Berlinu i Beču, gdje je promoviran 1915. godine. Za vrijeme Prvoga svjetskog rata bio je asistent na kirurškom odjelu Bolnice Crvenoga križa i u Ortopedskoj bolnici u Zagrebu. Nakon specijalizacije ftizeologije u Leysinu i Hamburgu, 1920. organizira i vodi Odjel za tuberkulozu u zagrebačkoj Zakladnoj bolnici, a 1921. osniva u Zagrebu prvi antituberkulozni dispanzer u sjevernoj Hrvatskoj, potom pomoćne dispanzere u zagrebačkoj okolici (Šestinama, Bistri i Kašini), razvijajući njihovo dijagnostičko, terapijsko i profilaktičko djelovanje.¹¹ U zbirci Hrvatskoga muzeja medicine i farmacije čuvaju se fotografije koje prikazuju zgrade i interijere pomoćnih dispanzera, tzv. Zdravstvenih pomoćnica (Slika 6).

Slika 6. Prva Zdravstvena pomoćnica u Hrvatskoj u Šestinama, 1923., Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU, inv. br. HMMF-5000 (nepoznati fotograf; za izlaganje u Muzeju za povijest zdravstva u Hrvatskoj priredio Vladimir Čepulić, 1944)

¹¹ <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=4220> (pristupljeno 25. VII. 2023).

Spojivši bolnički odjel i Antituberkulozni dispanzer, osniva 1934. u Zagrebu Institut za tuberkulozu, koji vodi do završetka Drugoga svjetskog rata. Od 1927. bio je honorarni, od 1940. izvanredni, a od 1942. redoviti profesor ftizeologije na zagrebačkom Medicinskom fakultetu.

Nakon rata bio je ravnatelj središnjega Antituberkuloznog dispanzera u Zagrebu, 1950–58. ravnatelj Bolnice za tuberkulozu, potom voditelj odjela za borbu protiv tuberkuloze pri Higijenskom zavodu grada Zagreba. Stvorivši široku mrežu antituberkuloznih dispanzera, postavio je osnove moderne antituberkulozne službe u Hrvatskoj. Godine 1928. osniva Društvo za suzbijanje tuberkuloze, kojemu je dugogodišnji predsjednik, a od 1934. predsjednik je Jugoslavenskoga ftizeološkog društva. Nadasve se bavio organizacijom antituberkulozne službe, profilaksom tuberkuloze te proučavanjem socijalnih čimbenika u epidemiologiji tuberkuloze.¹² Priredio je statističke podatke o rasprostranjenosti tuberkuloze u Hrvatskoj te prikupio i komentirao zakonske propise o tuberkulozi. Popularizirao je antituberkuloznu zaštitu. Budući da u Hrvatskoj nije bilo terenskoga sestrinskoga kadra potrebnog za dispanzerski rad, osniva 1921. Školu za sestre pomoćnice u Zagrebu, prvu školu za stručnu izobrazbu medicinskih sestara u nas, koju vodi do 1925. godine. Bio je predsjednik Zbora liječnika Hrvatske od 1935. do 1945. godine. Za njegova predsjednikovanja otvoren je Hrvatski liječnički dom. Bavio se i poviješću medicine te je osnovao i uredio Muzej za povijest zdravstva u Hrvatskoj.¹³ O osnutku i otvorenju Muzeja objavio je članke u *Liječničkom vjesniku*.¹⁴

Premda je tuberkuloza zahvaćala sve slojeve društva, žarištem njezine pojave i širenja smatrao se sirotinjski sloj i radništvo koje živi u barakama, vagonskim nastambama (Slika 7), podrumima ili tavanima, u koje se ulazilo kroz staje ili smetlišta. U takvim je prostorijama stanovalo više obitelji, nerijetko u zajedništvu s tuberkuloznim bolesnikom,¹⁵ o čemu Čepulić piše: »U svrhu upoznavanja epidemioloških odnosa na terenu našega rada, učinili smo katastrofe o tuberkulozi u Zagrebu po ulicama

¹² V. Čepulić, »Socijalno-epidemiološki problemi kod suzbijanja tuberkuloze«; Vladimir Čepulić, *Naša nastojanja u borbi protiv tuberkuloze*. Zagreb, Institut za tuberkulozu, Društvo za suzbijanje tuberkuloze u Zagrebu, 1940.

¹³ S. Fatović-Ferenčić, S. Brkić Midžić, »Podrijetlo Zbirke narodne medicine Hrvatskoga muzeja medicine i farmacije HAZU«, str. 226–227.

¹⁴ Vladimir Čepulić, »Muzej za povijest zdravstva u Hrvatskoj: Medicinsko-povjesna skica o razvoju zdravstva u Hrvatskoj«, *Liječnički vjesnik*, 64, 6, 1942, str. 204–207; Isti, »Otvorenje muzeja za povijest zdravstva u Hrvatskoj u spomen 70-godišnjice osnutka Zbora liečnika«, *Liječnički vjesnik*, 66, 2, 1944, str. 43–47.

¹⁵ Stella Fatović-Ferenčić, Darija Hofgräff, *Od države do javnosti: tuberkuloza u fondovima Hrvatskog državnog arhiva i Odsjeka za povijest medicinskih znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Zagreb, Hrvatski državni arhiv, 2014, str. 19.

Slika 7. Stambena bijeda u Zagrebu – vagonski stanovi, 1924., Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU, inv. br. HMMF-4625 (nepoznati fotograf; za izlaganje u Muzeju za povijest zdravstva u Hrvatskoj priredio Vladimir Čepulić, 1944)

i po kućama, koji su nam istodobno omogućili proučavanje međusobnog odnosa stana i tuberkuloze.«¹⁶

Uz katastar o tuberkulozi, koji je koristio u analizi uvjeta stanovanja i učestalosti tuberkuloze, Čepulić je 1924. kao dokument toga projekta dao izraditi i niz fotografija, do sada neidentificiranom fotografu. One predstavljaju impresivan vizualni trag o naličju gradskoga života, djelomično i samoga središta Zagreba unutar ulica kao što su Tkalčićeva (Slika 8), Klaićeva i Vlaška (Slika 9). Premda je rad na katastru o tuberkulozi započeo znatno ranije, već 1924–25., Čepulić je rezultate projekta koji se bavio korelacijom stanovanja i pojavnosti tuberkuloze u Zagrebu objavio tek 1939. u *Liječničkom vjesniku*.¹⁷

¹⁶ V. Čepulić, »Socijalno-epidemiološki problemi kod suzbijanja tuberkuloze«, str. 37.

¹⁷ V. Čepulić, »Socijalno-epidemiološki problemi kod suzbijanja tuberkuloze«, str. 37.

Slika 8. Stambena bijeda u Zagrebu: Tkalčičeva ulica, 1924., Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU, inv. br. HMMF-4622 (nepoznati fotograf; za izlaganje u Muzeju za povijest zdravstva u Hrvatskoj priredio Vladimir Čepulić, 1944)

Slika 9. Stambena bijeda u Vlaškoj ulici u Zagrebu, 1924., Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU, inv. br. HMMF-4626 (nepoznati fotograf; za izlaganje u Muzeju za povijest zdravstva u Hrvatskoj priredio Vladimir Čepulić, 1944)

Zbirka fotografija stambene bijede u Zagrebu iz ostavštine Vladimira Čepulića koja se čuva u Hrvatskom muzeju medicine i farmacije sastoji se od triju skupina fotografija koje djelomice sadrže istovjetne snimke u različitim izvedbenim oblicima. Izvorno su nastale kao dokumentacija Čepulićeva socijalno-epidemiološkoga istraživanja vezanoga za suzbijanje tuberkuloze. Prvo je izrađen ciklus od 54 crno-bijele fotografije pod skupnim nazivom *Zagreb 1924. – loši stanovi*, koje na poledini imaju pečat zbirke dr. Vladimira Čepulića i tragove lijepljenja, zbog čega možemo pretpostaviti da su sve bile izložene na trećoj izložbi Udruženja umjetnika Zemlja u Zagrebu 1932., u tematskim cjelinama naslovljenim *Kuća i život* i *Fotosi iz Antituberkuloznog dispanzera (prof. dr. V. Čepulić)*.¹⁸ Budući da se kritika suvremenoga društva Grupe Zemlja na motivskoj razini temeljila ponajprije na vizualnoj interpretaciji mnogih problema suvremene urbane i ruralne svakodnevice, fotografije iz Čepulićeve zbirke dobile su dodatnu ulogu kao sredstvo u borbi za bolje stambene uvjete rastućega gradskog stanovništva u Zagrebu. Drugu skupinu čine ilustracije članka *Socijalno-epidemiološki problemi kod suzbijanja tuberkuloze* koji je Čepulić 1939. godine objavio u *Liječničkom vjesniku* (36 fotografija koje su skenirane i pohranjene kao digitalne datoteke na muzejskom računalu). U trećoj skupini nalazi se 20 fotopovećanja kaširanih na karton i priređenih za izlaganje u Muzeju za povijest zdravstva u Hrvatskoj 1944. pod nazivom *Stambena bijeda u Zagrebu 1924*. Pet fotografija iz ovoga ciklusa predstavljeno je na izložbi i u katalogu *Umjetnost i život su jedno: Udruženje umjetnika Zemlja 1929. – 1935.* u Galeriji Klovićevi dvori u Zagrebu 2019. godine.¹⁹ U članku *Tuberkuloza i naličje grada: fotografije zagrebačke stambene bijede iz zbirke Vladimira Čepulića* opisano je i objavljeno trinaest fotografija iz posljednje skupine.²⁰

5. Odjeci Štamparove ideologije – javnozdravstvena kampanja Kluba narodnoga zdravlja u Vidovcu 1960. godine

U Zbirci fotografija Hrvatskog muzeja medicine i farmacije nalazi se 119 fotografija snimljenih tijekom javnozdravstvene akcije Kluba narodnog zdravlja²¹ u Vidovcu

¹⁸ Tamara Bjažić Klarin, »Arhitektura Udruženja umjetnika Zemlja – od novoga stilskog izraza do nositelja društvene mijene«, u: *Umjetnost i život su jedno. Udruženje umjetnika Zemlja 1929.-1935.*, Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2019, str. 67–93.

¹⁹ Danijela Marković, Petar Prelog (ur.), *Umjetnost i život su jedno. Udruženje umjetnika Zemlja 1929.-1935.*, Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, 2019, str. 263–269, 323–324.

²⁰ Stella Fatović-Ferenčić, Silvija Brkić Midžić, »Tuberkuloza i naličje grada: fotografije zagrebačke stambene bijede iz zbirke Vladimira Čepulića«, *Liječnički vjesnik*, 142, 11/12, 2020, str. 420–429.

²¹ Klub zdravlja bio je studentsko udruženje, osnovano 1951. na Medicinskom fakultetu u Zagrebu s ciljem provođenja javnozdravstvenih aktivnosti. Prvotni mu je naziv Klub narodnog zdravlja promijenjen prilikom obilježavanja 20. obljetnice djelovanja u Klub zdravlja »Andrija Štampar« (podatci preuzeti iz usmenoga priopćenja Marka Kolića »Klub zdravlja „Andrija Štampar“ – javno-zdravstvene

1960. godine, koje zorno prikazuju komunalno-higijensku situaciju na selu, život stanovništva te edukacijske i istraživačke aktivnosti članova Kluba.

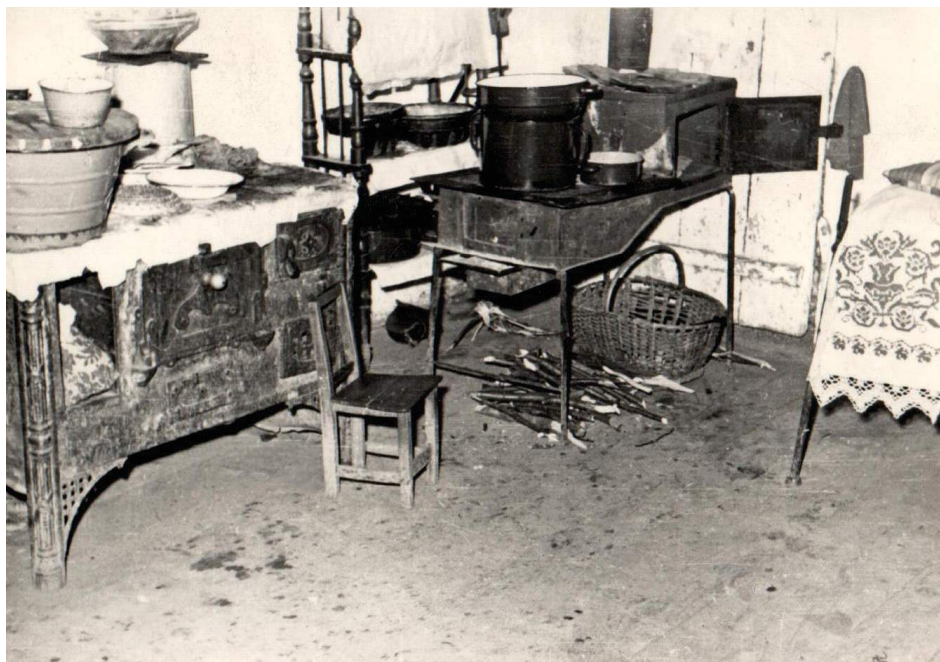
Članovi Kluba bili su studenti medicine i učenice Više škole za medicinske sestre, a zadatak im je bio stjecanje iskustva koje će ih osposobiti za budući rad na selu. Stručnu i materijalnu potporu radu Kluba pružali su Dom narodnog zdravlja općine Maksimir i Gradski crveni križ, a djelovali su u nekoliko sela zagrebačke okoline. Selo u kojemu se zbog njegovih specifičnih prilika razvila velika aktivnost bio je Vidovec, smješten na jugoistočnim obroncima Zagrebačke gore, petnaestak kilometara od Zagreba.²² Selo, podijeljeno na 14 zaselaka s približno 180 domaćinstava, imalo je 800 stanovnika. Najviše je bilo drvenih kuća s kamenim temeljima koje su se obično sastojale od samo jedne prostorije. Tu je živjela obitelj od prosječno šest do sedam članova (Slika 10) i ova im je prostorija služila i kao kuhinja i kao spavaonica (Slika 11). Obično su na jednom ležaju, koji često i nije bio krevet, nego klupa, stolice ili sanduk, spavala po dva ili tri člana obitelji. Mala su djeca često spavala s bolesnim roditeljima ili bakom. Stanovništvo je bilo dijelom zaposleno u Zagrebu, gdje su radili kao kuriri, čistači i slično, dok je mali dio stanovništva izrađivao predmete kućne radinosti. Ostali su se bavili poljoprivredom na malim parcelama, a time često nisu pokrivali ni vlastite potrebe.

Slika 10. Brojna obitelj u Vidovcu, 1960., Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU, inv. br. HMMF-2684 (fotodokumentacija Kluba narodnog zdravlja)

akcije medicinara između 1951. i 1990.«, iznesenog na IX. znanstvenom skupu Dani Andrije Štampara u Slavanskom Brodu 2023), <https://www.bib.irb.hr:8443/1264073> (pristupljeno 8. IX. 2023).

²² Mislav Jurin, »Akcija Kluba narodnog zdravlja u Vidovcu«, *Medicinar*, 12, 1/2, 1961, str. 57.

Slika 11. Unutrašnjost seoske kuće u Vidovcu, 1960., Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU, inv. br. HMMF-2723 (fotodokumentacija Kluba narodnog zdravlja)

Prehrana stanovništva bila je vrlo deficitna, siromašna proteinima, mastima i vitaminima. Velik je problem bio alkoholizam. Higijenske prilike bile su vrlo kritične. Voda se pretežito uzimala iz nepokrivenih, slabo ozidanih bunara pa bi se poslije kiše voda zamutila. Često su se u blizini nalazile gnojnice, mahom otvorene, a postojeći nužnici bili su slabi. Glavne bolesti ovoga sela bile su tuberkuloza, duševne bolesti, gušavost i probavne smetnje. Nije bila rijetkost da mladi ljudi od 25 do 30 godina umru kao teški tuberkulozni bolesnici. Probavne smetnje bile su najčešće kod onih koji su radili u Zagrebu jer je njihova prehrana bila neredovita. Ovakva situacija privukla je još 1958. godine pažnju Kluba narodnoga zdravlja te su otpočeli s manjim akcijama. Uspostavljena je suradnja s Domom narodnoga zdravlja Maksimir i Školom narodnoga zdravlja te se Klub odlučio na svoju dotad najveću akciju: cijeli mjesec srpanj 1960. godine u Vidovcu je boravila ekipa od petnaest članova Kluba pod stručnim vodstvom dvojice liječnika (Slika 12). Jedanaest članova bili su studenti treće godine medicine kojima je to bila i terenska praksa, jedan je bio s pete godine, uz tri učenice Više škole za medicinske sestre. Glavni zadatak ekipe bio je detaljno upoznavanje s higijenskim, epidemiološkim, socijalnim i zdravstvenim stanjem sela. Svaki je član bio zadužen za pojedini zaselak, gdje je sa stanovnicima razgovarao o njihovim bolestima, prehrani, načinu stanovanja i privređivanju. Tako je dobivena cjelokupna slika sela i prilika u njemu.

Slika 12. Klub narodnog zdravlja u Vidovcu, 1960., Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU, inv. br. HMMF-2623 (fotodokumentacija Kluba narodnog zdravlja)

Stručnu podršku Klubu pružio je dr. Chloupek, šef Odjela za zdravstveno prosvjeđivanje pri Centralnom higijenskom zavodu. Prikazivani su dijafilmovi, popraćeni prigodnim predavanjima o raznim bolestima i načinu širenja zaraze, higijenskim uvjetima, alkoholizmu, odgoju djece i slično. Osim toga, rad se odvijao i u nizu sekcija. Jedna od učenica Više škole za medicinske sestre vodila je higijensko-domaćinski tečaj (Slika 13). Na tečaju se petnaest seoskih djevojaka upoznalo s principima ekonomske vitaminske prehrane i s osnovnim pitanjima žene trudnice i mlade majke.

Patronažu su vodile ostale dvije učenice škole za sestre, koje su pretežito obilazile dojenčad i davale savjete njihovim majkama za pravilnu pripremu hrane za dojenče. Pedijatrijska sekcija radila je pod stručnim vodstvom dr. S. Žagara. Pregledana su sva predškolska djeca i testirana tuberkulinom. Ustanovljeno je da mnoga djeca daju pozitivne reakcije pa su upućena na specijalistički pregled. Parazitološka sekcija koju je vodio dr. Žagar pregledala je stolice većega dijela djece do deset godina starosti i ustanovljeno je da 100% djece ima parazite. Hematološka grupa pregledavala je krvne slike Vidovčana s ciljem otkrivanja znakova degenerativnih promjena u vezi s incestom. Fotokartografska grupa izradila je geografsku kartu Vidovca i fotografski dokumentirala rad Kluba. Sudionik ove javnozdravstvene akcije u Vidovcu

Slika 13. Polaznice i voditeljica Higijensko-domaćinskog tečaja u Vidovcu, 1960., Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU, inv. br. HMMF-2703 (fotodokumentacija Kluba narodnog zdravlja)

Mislav Jurin posvjedočio je o postignutim rezultatima: »Svojim radom stekli smo povjerenje i prijateljstvo seljaka i oni u nama više ne gledaju 'gospone iz grada'. Savladali smo najtežu prepreku, približili se ljudima i sad ćemo lakše moći nastaviti naš rad u svim stručnim sekcijama. Iz ankete smo doznali kojim ljudima treba posvetiti veću pažnju, obilaziti ih, savjetovati i pomagati.«²³

6. Zaključak

Hrvatski muzej medicine i farmacije zamišljen je kao ustanova u kojoj bi se kontinuirano upoznavala javnost s razvojem medicinskih znanosti, otkrićima iz toga područja i njihovom primjenom, na osnovi materijalne i nematerijalne baštine. Inicijalnu jezgru fundusa Muzeja čini Zbirka za povijest medicine i farmacije preuzeta od Odsjeka za povijest medicinskih znanosti, koja se kontinuirano obogaćuje novim donacijama. Djelatnost Muzeja usklađena je s temeljnim zadacima i programom HAZU, posebice Odsjeka za povijest medicinskih znanosti. Misija Muzeja je dokumentiranje i promoviranje hrvatskih biomedicinskih znanosti i prakse u nacionalnom, europskom i svjetskom kontekstu, na osnovi materijalne i nematerijalne baštine, a u surad-

²³ M. Jurin, »Akcija Kluba narodnog zdravlja u Vidovcu«, str. 59.

nji s hrvatskim medicinskim i farmaceutskim ustanovama i tvrtkama. Temeljni zadatci Muzeja su prikupljanje, zaštita, stručna obrada i prezentiranje hrvatske medicinske i farmaceutske baštine. Po svome poslanju Hrvatski muzej medicine i farmacije jedinstven je u Hrvatskoj jer je do sada hrvatska medicinska i farmaceutska baština bila prezentirana tek fragmentarno ili u okviru povremenih izložbi. Stalni postav u budućem prostoru Muzeja kao i povremene izložbe bit će namijenjeni najširoj publici, od stručne i znanstvene zajednice, učenika i studenata do građanstva svih dobnih skupina. Muzej također treba imati ulogu u kulturnom turizmu i cjeloživotnom učenju. Stalni postav Hrvatskoga muzeja medicine i farmacije istaknut će, među ostalim, ulogu i djelo Andrije Štampara, međutim, s obzirom na njegovu važnost i opseg djelovanja, zbog prostornoga ograničenja neće biti moguće predstavljati cjelokupne Štamparove baštine. Štamparova ideologija obilježena je snažnom promjenom fokusa s bolesti na binarni sustav bolest/zdravlje, s naglaskom na zdravlje. Njegova strategija javnoga zdravstva uvelike je pridonijela uvođenju socijalno-medicinskoga pristupa u organizaciju zdravstvene zaštite. Vođeni tim idejama, liječnici Lujo Thaller i Vladimir Čepulić dokumentiraju loše stambene uvjete siromašnoga stanovništva Zagreba 1920-ih. Dio dokumentacije tih njihovih nastojanja sačuvan je u Zbirci fotografija Hrvatskoga muzeja medicine i farmacije. U zbirci Hrvatskoga muzeja medicine i farmacije čuva se kutija s rukopisnom legendom *Zbirka slika dra Thallera o stambenim prilikama u Zagrebu oko god. 1920.* koja sadržava 58 crno-bijelih fotografija maloga formata te se pretpostavlja da je Thaller koristio te fotografije kao zorno svjedočanstvo o lošim stambenim uvjetima siromašnoga stanovništva Zagreba, kako bi argumentirao svoje aktivnosti usmjerene na rješavanje komunalno-higijenskih problema. Zbirka fotografija stambene bijede u Zagrebu iz ostavštine Vladimira Čepulića sastoji se od tri skupine fotografija koje djelomice sadržavaju istovjetne snimke u različitim izvedbenim oblicima. Izvorno su nastale kao dokumentacija Čepulićeva socijalno-epidemiološkoga istraživanja vezanoga za suzbijanje tuberkuloze. U Zbirci fotografija Hrvatskog muzeja medicine i farmacije također se nalazi i 119 fotografija snimljenih tijekom javnozdravstvene akcije Kluba narodnog zdravlja u Vidovcu 1960. godine, koje zorno prikazuju komunalno-higijensku situaciju na selu, život stanovništva te edukacijske i istraživačke aktivnosti članova Kluba.

Zbirka fotografija Hrvatskoga muzeja medicine i farmacije predstavlja dragocjeno svjedočanstvo o javnozdravstvenim projektima, istraživanjima, terenskom radu i zdravstvenom prosvjećivanju u Hrvatskoj u doba djelovanja Andrije Štampara i nekoliko desetljeća kasnije.

Ova fotografska građa pridonosi čuvanju memorije o razvoju i uspjesima hrvatskoga zdravstva te omogućuje vizualno polazište kao ilustrativni materijal za buduće interpretacije i prezentacije Štamparova djela i njegova utjecaja na sljedeće naraštaje hrvatskih liječnika.

LITERATURA

- Belicza, Biserka. 1988. »Lujko Ljudevit pl. Thaller (1891-1949) utemeljitelj i promotor povijesti medicine kao akademske discipline u Hrvatskoj«, *Medicus*, 7, 277–285.
- Bjažić Klarin, Tamara. 2019. »Arhitektura Udruženja umjetnika Zemlja – od novoga stilskog izraza do nositelja društvene mijene«, u: *Umjetnost i život su jedno. Udruženje umjetnika Zemlja 1929.-1935.*, Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, str. 67–93.
- Brkić Midžić, Silvija. 2016. »A new museum within the Croatian Academy of Sciences and Arts and the first of its kind in Croatia: the Croatian Museum of Medicine and Pharmacy«, *Acta Medico-historica Adriatica*, 14, 2, 201–210.
- Cvetnić, Željko i Željko Dugac. 2018. »Selo Mraclin i Andrija Štampar – susret lokalnog i globalnog«, u: *Simpozij Selo Mraclin i Andrija Štampar – susret lokalnog i globalnog: Mraclin, 20. rujna 2018.*, Velika Gorica–Zagreb: Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad HAZU–Škola narodnog zdravlja »Andrija Štampar« Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, str. 7–28.
- Čepulić, Vladimir. 1939. »Socijalno-epidemiološki problemi kod suzbijanja tuberkuloze«, *Liječnički vjesnik*, 61, 1, str. 36–51.
- Čepulić, Vladimir. 1940. *Naša nastojanja u borbi protiv tuberkuloze*. Zagreb: Institut za tuberkulozu, Društvo za suzbijanje tuberkuloze u Zagrebu.
- Čepulić, Vladimir. 1942. »Muzej za povijest zdravstva u Hrvatskoj: Medicinsko-povijesna skica o razvoju zdravstva u Hrvatskoj«, *Liječnički vjesnik*, 64, 6, 204–207.
- Čepulić, Vladimir. 1944. »Otvorenje muzeja za povijest zdravstva u Hrvatskoj u spomen 70-godišnjice osnutka Zbora liečnika«, *Liječnički vjesnik*, 66, 2, str. 43–47.
- Dugac, Željko i dr. 2008. »The care for health cannot be limited to one country or one town only, it must extend to the entire world: the role of Andrija Štampar in the building of the World Health Organization«, *Croatian Medical Journal*, 49, 6, str. 697–708.
- Fatović-Ferenčić, Stella. 2002. »Liječnički vjesnik u povijesti medicine i povijest medicine u Liječničkome vjesniku: povodom 125. obljetnice obljetnice izlaženja Liječničkog vjesnika«, *Liječnički vjesnik*, 124, 5, str. 165–169.
- Fatović-Ferenčić, Stella. 2008. »Society as an Organism: Metaphor as Departure Point of Andrija Štampar's Health Ideology«, *Croatian Medical Journal*, 49, 6, str. 709–719.
- Fatović-Ferenčić, Stella i Darija Hofgräff. 2014. *Od države do javnosti: tuberkuloza u fondovima Hrvatskog državnog arhiva i Odsjeka za povijest medicinskih znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- Fatović-Ferenčić, Stella. 2014. »Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU – od zbirke do muzeja u osnivanju«, *Vijesti muzealaca i konzervatora*, str. 38–40.
- Fatović-Ferenčić, Stella i Silvija Brkić Midžić. 2016. »Andrija Štampar kao institucija javne memorije i početci muzealizacije medicine u Hrvatskoj«, *Studia lexicographica*, 10, 1, str. 65–78.
- Fatović-Ferenčić, Stella i Silvija Brkić Midžić. 2017. »Podrijetlo Zbirke narodne medicine Hrvatskoga muzeja medicine i farmacije HAZU«, u: *Narodna medicina: izvori i istraživanja*, Zagreb: HAZU, str. 225–240.
- Fatović-Ferenčić, Stella i Martin Kuhar. 2019. »Imagine all the people: Andrija Štampar's ideology in the context of contemporary public health initiatives«, *Acta Medico-historica Adriatica*, 17, 2, str. 269–284.
- Fatović-Ferenčić, Stella i Silvija Brkić Midžić. 2020. »Tuberkuloza i naličje grada: fotografije zagrebačke stambene bijede iz zbirke Vladimira Čepulića«, *Liječnički vjesnik*, 142, 11/12, str. 420–429.
- Jurin, Mislav. 1961. »Akcija Kluba narodnog zdravlja u Vidovcu«, *Medicinar*, 12, 1/2, str. 57–59.
- Marković, Danijela i Petar Prelog (ur.). 2019. *Umjetnost i život su jedno. Udruženje umjetnika Zemlja 1929.–1935*. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori.
- Štampar, Andrija. 1920. »Zadaće zakonodavnih i upravnih oblasti u suzbijanju tuberkuloze«, *Liječnički vjesnik*, 42, 3/4, str. 113–115.

MREŽNI IZVORI

- Dugački, Vladimir. 1993. »Čepulić, Vladimir«. *Hrvatski biografski leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža (<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=4220>; pristupljeno 25. VII. 2023).
<https://dizbi.hazu.hr/a/?pc=i&i=2594121> (pristupljeno 18. IX. 2023).
- Kolić, Marko, »Klub zdravlja „Andrija Štampar“ – javno-zdravstvene akcije medicinara između 1951. i 1990.« (izlaganje izneseno na IX. znanstvenom skupu Dani Andrije Štampara u Slavanskom Brodu 2023), <https://www.bib.irb.hr:8443/1264073> (pristupljeno 8. IX. 2023).
- »Thaller, Luj«, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021 (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=61110>; pristupljeno 18. IX. 2023).
- Hrvatski muzej medicine i farmacije (<https://www.info.hazu.hr/jedinice/hrvatski-muzej-medicine-i-farmacije/>; pristupljeno 8. IX. 2023).

PHOTOGRAPHS IN THE COLLECTION OF THE CROATIAN MUSEUM OF MEDICINE AND PHARMACY AS A REFLECTION OF ANDRIJA ŠTAMPAR'S IDEOLOGY

Silvija Brkić Midžić

The Croatian Museum of Medicine and Pharmacy CASA, Zagreb
hmmf@hazu.hr

ABSTRACT: The paper presents photographic material from the fonds of the Croatian Museum of Medicine and Pharmacy of the Croatian Academy of Sciences and Arts, which was established by the decision of the Ministry of Culture of the Republic of Croatia on 7 July 2014, and began to operate in March 2015. The Croatian Museum of Medicine and Pharmacy was conceived as an institution where the public would continuously become acquainted with the development of medical sciences, discoveries in that field, and their application, based on both material and non-material heritage. The initial core of the museum's collection consists of the History of Medicine and Pharmacy Collection—transferred from the Division for the History of Medical Sciences—which is continuously enriched with new donations. Today, the museum's collection encompasses a diverse range of medical and pharmaceutical heritage materials, totalling more than 6,000 items, which are categorised into 15 collections. The goal of the paper is to present thematic sections within the Collection of Photographs of the Croatian Museum of Medicine and Pharmacy of the Croatian Academy of Sciences and Arts that reflect Štampar's ideology in terms of content and purpose. The selected sample consists of the legacies of Croatian physicians Luj Thaller (1891–1949) and Vladimir Čepulić (1891–1964), the former Croatian Museum of Healthcare History founded at the Croatian Medical Association in Zagreb, and the National Health Club. It represents material testimony about public health projects, social medical research, field work and health education in Croatia during the time of Andrija Štampar's activities and several decades later. With its content, the collection contributes to preserving the memory of the specific social medical model of the development of Croatian healthcare and forms a potent starting point for further interpretations and presentations of Štampar's work.

Keywords: Croatian Museum of Medicine and Pharmacy CASA; photographic collections; Andrija Štampar's ideology; public health; social medicine; Croatia

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje 4.0 međunarodna (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Sadržaj se smije umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti, prerađivati i koristiti u bilo koju svrhu, uz obavezno navođenje autorstva i izvora.